SHOWeerterland

A. D. A. MONNA

DE TEXTIELNIJVERHEID IN WEERT[1]

In het hiernavolgende vindt men de resultaten van een onderzoek naar het belang van de lakennijverheid in Weert. Niet al te lastig was het na te gaan, in welke plaatsen dit laken zoal werd verhandeld, maar door een betrekkelijke schaarste aan bronnen was het helaas niet goed mogelijk met behulp van kwantitatieve gegevens de omvang van deze industrie te bepalen en bij benadering de hoeveelheden, die naar de handelscentra werden vervoerd, aan te duiden. Men vindt in het onderstaande grotendeels een opsomming van gegevens, een aantal prijzen en enkele tabellen, die pas van belang kunnen worden, als er op groter schaal onderzoek verricht is naar de aanvoer van op het platteland gefabriceerd laken in handelscentra als bijvoorbeeld Antwerpen en – voordien – Bergen-op-Zoom.
Een dergelijke opeenvolging van feiten is de leesbaarheid misschien niet ten goede gekomen, maar was onvermijdelijk als men het doel van het onderzoek in aanmerking neemt: het blootleggen van de gegevens betreffende de lakennijverheid van Weert. Het resultaat is misschien wat teleurstellend. Het valt te betreuren, dat er niet een wat completer archief van het wolambacht bewaard is gebleven.
Bij dit onderzoek zijn alle stukken aangaande de lakennijverheid gebruikt, die in het Weertse stadsarchief berusten, verder wat verspreid voorkomende algemene stukken betreffende handel, nijverheid, tollen en licenten en tenslotte een klein aantal stadsrekeningen. Van 1487 tot 1500 zijn deze geheel bestudeerd; daarna is slechts hier en daar een steekproef genomen. Bij een nader onderzoek van de stadsrekeningen zal misschien nog een en ander aan het licht kunnen komen. Tot het midden van de zestiende eeuw zijn lakenprijzen in deze rekeningen gevonden; in een aantal vluchtig doorgelezen latere

[1] Mijn dank gaat uit naar Prof. dr. W. Jappe Alberts, onder wiens leiding dit artikel oorspronkelijk als scriptie geschreven werd. Drs. J. F. R. Philips ben ik erkentelijk voor enkele critische opmerkingen.

rekeningen kwamen geen posten voor, met behulp waarvan men deze prijzen kan vaststellen.

Al vanaf de twaalfde eeuw was er in het gebied van de Maas een vrij aanzienlijke lakenindustrie. Volgens Rousseau ligt in Luik en omgeving en niet in Vlaanderen de oorsprong van deze nijverheid.[2] Gedurende de eerste eeuwen speelde de lakenfabricage zich geheel af in de steden, maar toen de gildeorganisatie steeds strakker werd en er steeds meer reglementen kwamen, die de nijverheid eer belemmerden dan bevorderden, waardoor het voor velen moeilijk werd zich een plaats in de gilden te verwerven, begonnen sommige handwerkers uit de steden weg te trekken om hun bedrijf op het omringende platteland voort te zetten, waar een veel grotere vrijheid op economisch gebied heerste. Hierdoor begon in de vijftiende eeuw de industrie op het platteland op te komen; tot in de zestiende eeuw toe vond er een voortdurende trek van ambachtslieden plaats van de stad naar het platteland. Terwijl zo de nijverheid op het platteland in opkomst was, ging zij in de steden geleidelijk achteruit, vooral door de Engelse concurrentie. Het op het platteland gefabriceerde laken had echter van het Engelse product weinig last, daar men hier niet, zoals in de steden, een kostbaar laken maakte, maar uit inheemse wol een veel goedkopere soort vervaardigde, dat zich naast de dure Engelse textiel uitstekend kon handhaven.[3] Door deze oorzaken zal vermoedelijk ook de lakenindustrie in Weert opgekomen zijn. Samen met Horn en Maaseik ontstond hier een samenhangend gebied van textielnijverheid.[4]
Een belangrijke andere oorzaak voor het ontstaan er van moet gezocht worden in de ligging van Weert, dat aan twee handelswegen lag. De ene liep vanuit het Rijnland via Roermond, Weert en Mol naar Antwerpen, de andere liep, eveneens vanuit het Rijnland, via Venlo, Weert en Mol naar Antwerpen. In de loop der Middeleeuwen nam het verkeer over deze handelswegen van Keulen naar het westen belangrijk in betekenis toe. Dit blijkt onder andere uit het feit, dat al

[2] F. Rousseau, La Meuse et le pays mosan en Belgique, leur importance historique avant le XIIIe siècle, Annales de la société archéologique de Namur 39 (1930), p. 112. Aangehaald bij Th. L. M. Thurlings, De Maashandel van Venlo en Roermond in de 16e eeuw, Amsterdam, 1945, p. 16 en bij Th. L. M. Thurlings en A. A. P. van Drunen, Sociaaleconomische geschiedenis, in Limburg's Verleden, Maastricht, z.j., p. 191-247, op p. 195.
[3] Thurlings, Maashandel, p. 16-17.
[4] Doordat er vrijwel alleen gegevens over de Weerter nijverheid beschikbaar zijn, dreigt het gevaar van een enigszins vertekend beeld. Er was echter in de gehele streek rond Weert textielindustrie; Weert zelf kan men als het centrum hiervan zien.

vóór 1240 de Heer van Horn de tol van Wessem, die door deze handelsbeweging achteruitging, verplaatste naar Weert.[5]
Daarnaast stimuleerden de Heren van Horn de nijverheid in Weert door de oprichting op 15 maart 1378 van een wolambacht,[6] dat het recht kreeg een eigen zegel te laten maken om haar lakens te waarmerken. In 1414 geeft Willem van Horn Weert marktrecht;[7] de stad krijgt dan de bevoegdheid om zelf in marktzaken recht te spreken en accijnzen te heffen van de verhandelde goederen. In 1464 wordt het privilege van 1378 bevestigd.[8] In de vijftiende eeuw ook verplaatste de Heer van Horn zijn residentie van Horn, dat voordien altijd de belangrijkste plaats van zijn gebied geweest was, naar Weert.[9]
Bovengenoemde privileges, door de Heer van Horn aan Weert gegeven, zeggen natuurlijk nog niet al te veel omtrent het belang van de lakenindustrie, maar er zijn gegevens, waaruit blijkt, dat Weerter kooplieden al vanaf het einde van de veertiende eeuw met hun producten de markten van verschillende steden bezochten.
Uit de rekeningen van de tol van Heusden over 1378/9[10] blijkt, dat de handelaren hier geregeld passeerden, vermoedelijk op weg naar de noordelijke Nederlanden. Het grootste aantal vermelde lakenkooplieden is zelfs afkomstig van Weert. Bovendien is de hoeveelheid laken, uit Weert langs Heusden gevoerd, groter dan die van één van de andere genoemde steden, zelfs twee maal zo groot als van Roermond; tevens vertegenwoordigt het Weertse laken een hogere waarde.[11] Uit één zo'n los gegeven mag men natuurlijk niet concluderen, dat de Weerter lakennijverheid belangrijker was dan die van Roermond. Wel constateert men hieruit, dat Weert een industrie van enige omvang had.
Ook later, in de vijftiende eeuw, voerden de Weertenaren hun product uit naar het noorden. Volgens een Utrechtse verordening van

[5] P. C. Boeren, Bestuurs- en rechtsinstellingen ca. 1300-1500, in Limburg's Verleden II, Maastricht, z.j., p. 68-117, met name p. 110.
[6] J. Th. H. de Win, Inventaris van het Oud-Archief der Gemeente Weert tot 1795 en van gedeponeerde oudarchieven, z.pl., 1956, regest 3. De boven het regest vermelde datum (15 maart) is onjuist. Deze inventaris wordt verder aangeduid met *inv.*
[7] *inv.* regest 6. [8] *inv.* regest 15. [9] Boeren, p. 85.
[10] J. F. Niermeyer (ed.), Bronnen voor de economische geschiedenis van het beneden-Maasgebied, R.G.P., grote serie 127, 's Gravenhage, 1968, p. 628-630, 641.
[11] Uit vergelijking van verschuldigd tolgeld en hoeveelheden laken kan men opmaken, dat er waarschijnlijk geen tolreducties waren. Alle vermelde plaatsen betaalden voor een bepaalde lakensoort evenveel. Van steden, die mogelijk tolvrijheid hadden, vindt men in de rekeningen niets vermeld. In de over 1391/3 bewaard gebleven rekeningen worden de plaatsen van herkomst niet genoemd.

1477 mocht het als één van de weinige lakensoorten vrij in deze stad ingevoerd worden.[12]
Verder werd het in deze tijd ook naar Breda getransporteerd, want in 1496 stuurde Weert twee bodes naar deze stad „ten tijde die laecken dair gecondt waren".[13] Mogelijk bracht men het van hier verder naar Holland, maar de gegevens daaromtrent ontbreken. Ook over de omvang van de handel naar Breda valt niets te zeggen.
De mogelijkheid bestaat dat de goedkope lakens, bij de jaarlijkse uitkeringen aan de armen in Nijmegen en Arnhem uitgedeeld, afkomstig zijn uit Weert.[14] Of er in deze richting veel handel gedreven werd, is de vraag. Men vindt er althans niets van vermeld in de tolrekeningen van Lobith.
Daarnaast komt Weerter laken in 1462 en 1464 in Keulen voor[15] en vermoedelijk was dit niet slechts sporadisch het geval, want in 1462 wordt bepaald, dat de kooplieden uit Weert voortaan niet meer opgelicht zullen worden, maar dat ze „nach alter Gewohnheit" handel mogen drijven, wat er op wijst dat ze ook reeds vóór 1462 de Keulse markt bezochten. In 1498 blijken talrijke Weerter burgers schulden in Keulen te hebben.[16]
Toch was de uitvoer naar het noorden en oosten van ondergeschikt belang. In het algemeen is de lakenhandel daar veel meer georiënteerd op het westen en zuidwesten; dit komt ook duidelijk tot uiting in het bronnenmateriaal.
In Leuven kocht de abdij van Park in het begin van de vijftiende eeuw regelmatig laken van Weert.[17]
In 1439, 1448, 1461 en vanaf 1486 zonder tussenruimten van een groot aantal jaren vindt men kooplieden uit Weert op de jaarmarkten van Bergen-op-Zoom.[18] In 1452 krijgen de ingezetenen van Weert boven-

[12] S. Muller Fz., Schetsen uit de Middeleeuwen, I, Amsterdam, 1900, p. 69.
[13] *inv.* no. 607.
[14] W. Jappe Alberts en H. P. H. Jansen, Welvaart in Wording. Sociaal-economische geschiedenis van Nederland van de vroegste tijden tot het einde der Middeleeuwen, 's Gravenhage, 1964, p. 128.
[15] B. Kuske, Quellen zur Geschichte des Kölner Handels und Verkehrs, II, Bonn, 1917, p. 128, 145-146.
[16] Kuske, II, p. 718.
[17] H. van der Wee, The growth of the Antwerp market and the European Economy (fourteenth-sixteenth centuries), 's Gravenhage, 1963, 3 dl., I, p. 269.
[18] K. Slootmans, Invloed van tollen op de Bergse vrije jaarmarkten, in, Varia Historica Brabantica I (1962), p. 85-143, met name p. 139.
K. Slootmans, Kooplui uit de Maasstreek op de Bergse jaarmarkten, in, Publications de la Société historique et archéologique dans le Limbourg, 98/99 (1962/63), p. 91-145, met name p. 119-121.

dien vrijheid van weggeld in Eindhoven,[19] waaruit blijkt, dat de handel op Bergen-op-Zoom waarschijnlijk wel enige omvang gehad moet hebben; de weg van Weert naar die stad liep namelijk vermoedelijk over Eindhoven.[20]

Iets later vinden we de handel op Antwerpen vermeld, in 1480 voor het eerst. Hertog Maximiliaan besliste toen in een proces voor het Hof van Brabant tussen de graaf van Horn en de pachter van de tollen in Brabant, dat de kooplieden uit Weert in Brabant geen tol behoefden te betalen voor hun handel op Antwerpen en Bergen-op-Zoom op grond van een eeuwenoud recht.[21] Of er eerder handel was op Bergen-op-Zoom dan op Antwerpen, valt niet uit te maken; men vindt alleen vroeger vermelding hiervan dank zij de onderzoekingen van Slootmans.[22] Wel moet men er rekening mee houden, dat Bergen tot het einde der vijftiende eeuw nog een belangrijker handelscentrum was dan Antwerpen.[23]

Dat er echter in ieder geval al vóór 1500 lakenhandel van enige omvang op Antwerpen werd gedreven, blijkt uit de oudste stadsrekening van Weert van 1487,[24] waarin Peter Noutz „unsser kouplude borge" wordt genoemd. Uit dezelfde stadsrekening blijkt, dat de kooplieden op Antwerpen onderweg zijn lastig gevallen. In de Weerter rekeningen tussen 1487 en 1500[25] is vele malen sprake van lakenkooplieden in Antwerpen, terwijl Bergen-op-Zoom slechts een enkele maal wordt genoemd. Er worden ook herhaaldelijk boden van Weert naar Antwerpen gezonden. Men mag dan ook zeker aannemen, dat althans in deze tijd de lakenhandel op Antwerpen belangrijker was dan op Bergen-op-Zoom.

Hoe belangrijk deze handel werd, blijkt uit een ordonnantie van de Scheldestad uit 1490, waarin grauw laken van Weert als één van de drie belangrijkste „buytenlakenen" genoemd wordt, die er op de handelsmarkt aangevoerd worden.[26] Van hier werd het product nog wel verder verhandeld. In 1496 worden in de tol van Iersekeroord twee Antwerpse kooplieden genoemd, die „4 Duffelsche lakenen, 5½

[19] *inv.* regest 10.
[20] Zie de kaart achterin Thurlings, Maashandel.
[21] *inv.* regest 23.
[22] zie noot 18.
[23] W. S. Unger, Aanteekening over den tol van Iersekeroord, in, Etudes d'Histoire dédiées à la mémoire de Henri Pirenne par ses anciens élèves, Brussel, 1937, p. 351-356.
[24] *inv.* no. 601.
[25] *inv.* no. 601-610.
[26] Aangehaald bij van der Wee, I, p. 269.

Ingelsche lakenen ende Weersche lakenen" bij zich hebben.[27] Verder vindt men er in de tolrekeningen geen vermelding van, maar het zal toch wel regelmatig langs de tol gekomen zijn, daar laken uit Weert in het toltarief van 1519 wordt genoemd.[28] Waarschijnlijk passeerde het laken ook vanuit Bergen-op-Zoom Iersekeroord, daar de tol tegenover deze stad gelegen was aan de Oosterschelde.[29]
Naast deze handel in de richting van Bergen-op-Zoom en Antwerpen moet tenslotte ook nog de lakenuitvoer naar Lier en Brussel genoemd worden.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk, dat het Weerter laken naar vele kanten werd uitgevoerd. Dat andere plaatsen het belang van deze industrie inzagen, blijkt uit een Brusselse proclamatie van 1497, waarin werd aanbevolen om het goedkope laken van het land van Horn na te maken.[30] Verder stuurde Lier in 1497/8 iemand naar Weert „om informatie te nemene van de hanteringen vander draperien aldaer".[31] Dat andere plaatsen graag een zelfde nijverheid als Weert zouden willen hebben, wijst op de populariteit, die het product genoot; kennelijk verheugde het zich in een gunstige positie op de handelsmarkt. De oorzaken hiervan moet men zoeken – zoals boven al uiteengezet – in de lage prijs, waardoor het in staat was zich naast het kostbaarder Engelse laken te handhaven. Volgens een Antwerpse stadsordonnantie was het Weerter laken zelfs van de allerlaagste kwaliteit.[32] In de stadsrekeningen leest men, dat Engels laken zelfs meer dan twee maal zo duur was als de in de stad zelf vervaardigde textiel.[33] Hoe belangrijk Brabant de invoer van een goedkope laken-

[27] W. S. Unger (ed.), De tol van Iersekeroord; documenten en rekeningen 1321-1572, R.G.P., kleine serie 29, 's Gravenhage, 1939, p. 440.
[28] Unger, De tol, p. 91. Het lijkt niet waarschijnlijk, dat men hier met laken uit Weert (prov. Antwerpen) te maken heeft, daar laken uit het Limburgse Weert in het toltarief in één adem genoemd wordt met textiel uit Oisterwijk. Voor de vermelding van 1496 is dit minder zeker, temeer daar er in Antwerpen tussen 1506 en 1510 vermoedelijk wel laken uit Weert (prov. Antwerpen) werd aangevoerd (cf. R. Doehaerd, Etudes Anversoises, Parijs, 1962/3, II, no. 1790, p. 260; III, no. 3451, 3452, p. 182; no. 3606, p. 202; no. 3644, p. 207).
[29] Unger, Aanteekening, p. 352-353.
[30] G. des Marez, L'organisation du travail à Bruxelles au XVe siècle, Mémoires de l'Académie royale de Belgique, 65 (1903/04), p. 268.
[31] Aangehaald bij van der Wee, II, p. 99.
[32] Recueil des ordonnances des Pays-Bas, Seconde Série, III, p. 14, aangehaald bij van der Wee, I, p. 269.
[33] *inv.* no. 606.

soort vond, blijkt ook uit de tolvrijdom, die Weert er genoot.[34] In 1480 en 1549, toen hierover geschillen waren met de pachters van de tollen, won Weert ook beide keren het proces.[35] Ook Bergen-op-Zoom zag de komst van het Weerter laken op haar jaarmarkten gaarne. In 1506 nam deze stad in een marktvrede-kwestie tussen Eindhoven en Weert, het op voor Weert en ging er zelfs toe over Eindhovenaren te arresteren.[36]

Voor Weert zelf was de lakenindustrie van grote importantie. In 1498 werden door de stad een paar burgers „in slans saecken" naar Antwerpen gestuurd, „ende dat Wollenampt dede hon den kost".[37] Met „slans saecken" zullen hier vermoedelijk wel bedoeld zijn zaken, die – eventueel voor een deel – de lakennijverheid betroffen; anders zou het gilde er waarschijnlijk niet aan mee betalen. Dat de stad echter de burgers uitstuurde en zich dus met de nijverheid bemoeide, wijst er op, dat de belangen van het wolambacht ook de belangen van de gehele stad waren en dat het stedelijk bestuur grote waarde hechtte aan de nijverheid. Voortdurend ook trad de stad op bij lakenroof en werden er brieven over en weer gezonden naar de kooplieden in Antwerpen. De lakennijverheid zal wel een groot deel van de inwoners een bestaan verschaft hebben, daar anders een zo kleine plaats – in 1564 had Weert ongeveer 1900 inwoners[38] – wel niet in staat was geweest zijn laken in verscheidene richtingen uit te voeren in hoeveelheden, die toch zeker niet te verwaarlozen waren. Het lijkt niet toevallig, dat Weert in de eerste helft van de zestiende eeuw meer voerlui had dan enige andere plaats in de naaste omgeving; deze voerlui zullen wel grotendeels het in hun eigen woonplaats gefabriceerd laken getransporteerd hebben.[39] Bovendien blijkt het wolambacht

[34] *inv.* no. 2578 (6-6-1549); *inv.* no. 2584 (31-8-1549; copie).
[35] *inv.* no. 2577 (1549 en ca. 1550).
[36] Slootmans, Kooplui, p. 110-111.
[37] *inv.* no. 608.
[38] J. C. Ramaer, De middelpunten van bewoning in Nederland voorheen en thans, in Tijdschrift van het Koninklijk Ned. Aardrijkskundig Genootschap 38 (1921), p. 37.
[39] J. Frederix, Het vrachtvervoer over land naar de haven van Antwerpen (1488-1556), Licentiaatsverhandeling Leuven, 1969, p. 113-133. Deze verklaring voor het grote aantal voerlui in Weert – er worden er 80 vermeld; de plaatsen in de omgeving hebben er, op een enkele uitzondering na, alle minder dan 30 – is door Frederix niet opgemerkt. Hij vermeldt als belangrijkste redenen voor de uitoefening van dit beroep op het platteland slechts de onvruchtbaarheid van de streek, ligging aan handelswegen (wat ook voor Weert gold) en de aanwezigheid van een handelscentrum in de omgeving (zoals in dit geval Antwerpen).

het al vóór 1500 zinvol te vinden in Antwerpen en Bergen-op-Zoom over huizen te beschikken, die dienst deden als lakenhal. De aanvoer was kennelijk van een dergelijke omvang, dat het nuttig was de mogelijkheid te scheppen een deel van het laken op te slaan. Van de lakenhal in Bergen-op-Zoom is in 1476 voor het eerst sprake;[40] iets later, omstreeks 1490, blijkt het wolambacht tevens in Antwerpen de beschikking te hebben over een dergelijke opslagplaats.[41] Deze hallen worden ook herhaaldelijk vernieuwd. Om het kapitaal hiervoor bij elkaar te kunnen krijgen, verkoopt het ambacht in 1513 en 1524 erfrentes.[42]
Al wijst het bezit van deze lakenhallen op een handel, die enige betekenis heeft, men moet het verschijnsel, dat een stad, die veel uitvoert naar Antwerpen en Bergen-op-Zoom, zich hier eigen opslagplaatsen verwerft, niet zien als iets zeer bijzonders en er de conclusie uit trekken, dat Weert een uitzonderlijk belangrijke positie als lakenproducent innam. Een aantal andere plaatsen had in Antwerpen ook hallen, zoals bijvoorbeeld Herentals, Nieuwkerke en Turnhout. In de zestiende eeuw was de behoefte aan meer permanente pakhuizen in Antwerpen, waarover men ook buiten de jaarmarkten kon beschikken, algemeen.[43]

Uit de tolrekening van Heusden en de stadsrekeningen kan men enige indruk krijgen, welke lakensoorten er in Weert geproduceerd werden en wat de verschillende prijzen waren. In 1378/9 moest voor grauw en ongeverfd laken evenveel tol betaald worden; voor geverfd laken was dit bedrag echter twee maal zo hoog. Ruim een eeuw later leest men uit de stadsrekeningen, dat wit laken de goedkoopste soort was, iets duurder was grauw laken en het hoogst in prijs was zwart laken.
De wijze, waarop de textiel geproduceerd werd, valt nauwelijks te achterhalen. Waarschijnlijk past de productiewijze in Weert en andere plaatsen in de omgeving, als Horn en Maaseik – waarmee het een samenhangend gebied van textielnijverheid vormde – meer in de plattelands- dan in de stedelijke nijverheid. Dit was zeker in het begin het geval, daar Weert toch ook in het kader van de plattelandsindustrie opkwam. Er zullen vermoedelijk dan ook wel geen grote ondernemers geweest zijn, ook niet in de tweede helft van de zestiende of de

[40] G. C. A. Juten, Lakenbereiders van Weert, in Taxandria 43 (1936), p. 111-112.
[41] van der Wee, I, p. 269.
[42] *inv.* resp. regest 90 en 104.
[43] van der Wee, II, p. 329.

zeventiende eeuw. Niets wijst erop, dat de deelbewerkingen in handen van verschillende gildeleden waren. Als dat wel het geval zou zijn, zou dat misschien ook tot uiting moeten komen in verschillende gilden, bijvoorbeeld van wolwevers, ververs en droogscheerders. Op een dergelijke wijze is ook de draperie in Maastricht en Roermond geregeld. In Weert echter is er altijd slechts één ambacht geweest.[44] Wel vindt men – zeker in een wat latere periode – enige malen een aantal vollers, wevers en spinners vermeld, maar dat betreft hoogstens een geringe hoeveelheid personeel van één van de gildeleden. Misschien kan men in deze „werkgevers" dan een klein soort ondernemer zien, maar zij zullen zeker niet op grote schaal zijn voorgekomen.
In het ambacht komt men wel steeds dezelfde familienamen tegen. Ook in het gildebestuur is dit het geval. Maar dit is geenszins verwonderlijk, daar vele zoons hetzelfde beroep als hun vader uitoefenden. Zij kregen dan eerder een bestuursfunctie dan gildeleden, die zich zelf in het ambacht ingekocht hadden.
Alle leden waren verplicht hun geproduceerd laken op te slaan in het pakhuis van het ambacht. Men moest daar dan stapelgeld voor betalen.[45] De niet-gildeleden werd in het geheel niet toegestaan hun laken uit te voeren.[46] Tot slot van deze ietwat povere opsomming zij nog vermeld, dat men de volaarde in Meerssen haalde.[47] Over de productiemethoden is in de Weerter bronnen verder niets te vinden.

Men mag aannemen, dat de handel op Antwerpen al vóór 1500 het grootst was. Utrecht – een plaats waarop vroeger zeker handel gedreven werd – wordt in de stadsrekeningen niet aangetroffen. Keulen wordt slechts een enkele keer genoemd, al zijn deze rekeningposten niet direct met lakennijverheid in verband te brengen; er zijn relaties met Keulse burgers en er wordt wel eens een bode naar die stad gezonden. Verder vindt men soms lakendiefstallen en aanhoudingen van kooplieden vermeld in plaatsen, die in de buurt van Weert op de handelswegen naar het noorden en oosten lagen. Men mag hieruit echter niet concluderen, dat er nog op grote schaal handel in deze richtingen werd gedreven, daar deze posten zeer goed betrekking kunnen hebben op de lakenvoorziening van de dorpen in de omgeving van Weert.

[44] Thurlings en van Drunen, p. 208.
[45] *inv.* no. 2951 (ca. 1650).
[46] *inv.* no. 2615 (30-7-1664).
[47] *inv.* no. 2941; no. 2952 (1627).

Geleidelijk is de handel zich grotendeels op Antwerpen gaan concentreren, al bleven er nog andere economische relaties, bijvoorbeeld met Holland, in het bijzonder ten tijde van de Republiek, waarover later meer.
Het Weerter laken had op de Antwerpse markt geen constante waarde. Omstreeks 1531 stond het er op een zo laag prijspeil, als het sinds 1510 niet meer gekend had.[48] Om de bloei van de Weerter industrie te bepalen, kan men hiermee echter weinig beginnen, daar het niet mogelijk is te bepalen, welk percentage van het geproduceerde laken naar Antwerpen werd vervoerd. Al was de handel op andere plaatsen misschien niet erg groot, een niet te verwaarlozen deel van de productie moet toch gebruikt zijn om in de locale behoeften te voorzien. Hoe dan ook, omstreeks 1540 stegen de Weerter prijzen weer op de internationale markt in Antwerpen.[49] De prijzen in Weert zelf waren veel constanter dan in de Scheldestad. Van 1487 tot het midden van de zestiende eeuw zijn de prijzen ter plaatse practisch gelijk gebleven. Of dit daarna veranderde, is onbekend; men vindt later geen lakenprijzen meer in de stadsrekeningen.
Na 1554 nam de lakennijverheid mogelijk nog wat in betekenis toe. In dat jaar namelijk vond er in Roermond een grote brand plaats, waardoor vele lakenfabrikanten de stad uittrokken en zich elders vestigden.[50] Een aantal van hen zette misschien hun bedrijf voort in Weert.
Toch zijn er tekenen, die wijzen op een economische malaise in de hierop volgende jaren. Uit een Weerter kloosterkroniek blijkt, dat er in 1555 en 1566 onregelmatigheden in het wolweversambacht plaats vonden.[51] Of achteruitgang van de textielnijverheid hiervan de oorzaak was, valt niet na te gaan; wel daalden omstreeks 1564 de lakenprijzen in Antwerpen weer.[52] De relletjes kunnen ook zijn ontstaan door misoogsten en besmettelijke ziekten in deze tijd, die in het kroniekje uitgebreid beschreven worden. Dit was in het bijzonder in 1566 het geval, hoewel men volgens Wouters in dat jaar toch niet van een

[48] van der Wee, II, p. 162.
[49] van der Wee, II, p. 194.
[50] M. J. C. W. Bours, Roermonds handel en verkeer tot den Fransen tijd, in Gedenkboek ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van Roermond als stad, Roermond, 1932, p. 287-306, met name p. 301-302.
[51] C. Creemers (ed.), Kronijk uit het klooster Maria Wijngaard te Weert, 1442-1587, opgesteld door zuster Maria Luyten, in Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg 12 (1875), p. 145-224, met name p. 155 en 177.
[52] van der Wee, II, p. 229.

echte noodtoestand kan spreken.[53] Als de textielnijverheid hiervan te lijden heeft gehad, dan is er in ieder geval weer een spoedig herstel gevolgd. Of de onregelmatigheden van 1555 en 1566 werkelijk ernstig zijn geweest, is ook zeer de vraag; men vindt er althans in de stadsrekeningen over deze jaren geen spoor van. Weert bleef een belangrijke concurrent op de handelsmarkt. Niet voor niets wordt het genoemd als de voornaamste van de vreemde lakensoorten, ter wering waarvan Delft, Dordrecht en Rotterdam in 1558 onderling overleg plegen.[54]

Uiteraard had de nijverheid in de tweede helft van de zestiende eeuw te lijden van de tachtigjarige oorlog, maar de industrie ging er zeker niet door ten onder, zoals Mertens en Henkens vermoeden.[55] Volgens hen blijft er weinig meer over dan wat kleinindustrie voor zelfverzorging. Het laken werd echter de gehele zestiende eeuw door aangevoerd in Antwerpen.[56] Maar in hoeverre de aanvoer leed onder het oorlogsgeweld en of er steeds weer een volledig herstel volgde, valt met behulp van Weertse gegevens niet te bepalen. De enige bronnen, die hiervoor gebruikt zouden kunnen worden, zijn de rekeningen van de werkmeesters van het wolambacht en de stadsrekeningen. Men kan de verhouding tussen de totale inkomsten en uitgaven van de werkmeestersrekeningen en de totale inkomsten en uitgaven van de stad over een aantal jaren vergelijken. Wordt het verschil in bedragen tussen de beide rekeningen groter, dan blijkt daaruit dat de nijverheid relatief achteruit is gegaan; is het omgekeerde het geval, dan gaat deze industrie een grotere rol in het economisch leven van de stad spelen. Daarnaast kan men de hoeveelheden lood, gebruikt voor het zegelen van de lakens, over verschillende jaren vergelijken; met behulp hiervan kan men voor- of achteruitgang van de productie bepalen.
Men heeft echter zeer weinig aan deze vergelijkingsmethoden, daar

[53] H. H. E. Wouters, Het Limburgse Maasdal gedurende de tachtigjarige en dertigjarige oorlog met inleiding en vervolg, 1543-1663, in Limburg's Verleden II, Maastricht, z.j., p. 118-301, met name p. 140.

[54] N. W. Posthumus, De nationale organisatie der lakenkopers tijdens de Republiek, W.H.G. 3e serie, no. 51. Utrecht, 1927, p. VIII-IX.
J. C. Overvoorde, Rekeningen van de gilden van Dordrecht, 1438-1600, W.H.G. 3e serie, no. 6, 's Gravenhage, 1894, p. 34-36. Het Weerter laken was de grootste concurrent, want men heeft het over de „saecke van de Waersche ende ander laken".

[55] A. J. Mertens en J. Henkens, Schetsen uit de geschiedenis van het land van Weert, Weert [1956], p. 153.

[56] van der Wee, II, p. 323 en 422.

slechts een uiterst gering aantal rekeningen van het wolambacht over zijn; van deze tijd zijn ze slechts bewaard over de jaren 1556, 1596, ca. 1608, 1615 en 1624.[57] Uit een dergelijk gering aantal gegevens kan men slechts bescheiden conclusies trekken. Als men niet de beschikking heeft over de bedragen van een aantal opeenvolgende jaren, loopt men het risico met bedragen te werken, die in dat ene jaar, waarvan cijfers bekend zijn, toevallig veel hoger of lager liggen dan normaal. Niettemin leek het ons nuttig dit vergelijkingsmateriaal als bijlage in een tabel te verwerken. Tot dit doel zijn ook nog een paar rekeningen uit het begin van de achttiende eeuw gebruikt. Al wordt in dit verband verder weinig met deze tabellen gedaan, de mogelijkheid bestaat, dat ze voor latere onderzoekers van belang kunnen zijn, wanneer men ze naast allerlei andere gegevens beschouwt.

Een vergelijking van de opbrengst van de lakenaccijnzen, zoals vermeld in de stadsrekeningen, heeft geen enkele zin, als men niet nauwkeurig op de hoogte is met de grootte van de accijns, die misschien over een aantal jaren geen constante waarde had.

Om de invloed te bepalen, die de oorlog op de nijverheid had, kan men slechts enige Antwerpse gegevens gebruiken. Hieruit blijkt geenszins, dat de handel verdween, wel dat er tijden van op- en neergang waren. Omstreeks 1570 stijgen de lakenprijzen in Antwerpen;[58] dit is echter tijdelijk, want in 1583 is het laken uit Weert er onbetekenend.[59] Na 1588 begint het zich weer te herstellen.[60] Dat het er met de industrie helemaal niet zo slecht voorstond, blijkt ook uit het feit, dat er aan het einde van de zestiende eeuw een grote voorraad Weerts laken in Lille aanwezig was. Volgens getuigenissen van Antwerpse kooplieden trokken zelfs dagelijks karren met laken uit Weert door hun stad naar Lille.[61] Het is echter onbekend, hoe het met de handel in andere richtingen gesteld was.

Wel ondervond de handel hinder van de oorlog. In 1580 blijken een aantal burgers van Weert in Diest gevangen te zijn genomen.[62] Het zal hier wel om kooplieden gaan, daar de hal in Antwerpen als onderpand

[57] *inv.* no. 2939-2943.
[58] van der Wee, II, p. 239.
[59] van der Wee, II, p. 259.
[60] van der Wee, II, p. 274.
[61] H. E. de Sagher, Une enquête sur la situation de l'industrie drapière en Flandre à la fin du 16e siècle, in Etudes d'Histoire dédiées à la mémoire de Henri Pirenne par ses anciens élèves, Brussel, 1937, p. 471-500, met name p. 473 en 477-478.
[62] *inv.* no. 164.

van hun borgtocht wordt gesteld. In 1585 dient Weert een request in bij de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland om „thien duysent ponden grove wolle", die in Gorcum en Heusden opgeslagen liggen, naar Holland te mogen vervoeren.[63] Dit feit illustreert duidelijk, dat er wel degelijk handel bleef. De stad verzoekt ook herhaaldelijk om vrijgeleide voor haar handel op Antwerpen en Holland;[64] men dient een dergelijk verzoek toch niet in, als er geen handel meer is. Deze verzoeken werden steeds ingewilligd, vaak telkens opnieuw voor de tijd van één jaar.[65] Dat dergelijke sauvegardes de veiligheid van de kooplui niet altijd geheel konden waarborgen, blijkt in 1595, toen een aantal van hen op weg naar Bergen-op-Zoom werd overvallen en uitgeschud.[66] Men moet dan ook oppassen de toestand al te rooskleurig te zien. Door grote aantallen rondtrekkende soldaten zal het op de handelswegen zeker niet geheel veilig zijn geweest; overvallen en plunderingen, zoals hierboven vermeld, zullen wel veel vaker voorgekomen zijn.

In een brief vanuit Antwerpen aan Weert heeft de briefschrijver, zelf Weertenaar, het over „ons Aerme gemeente" en hij begint zijn brief als volgt: „U.L. sullen weeten, als dat ons copleijders niet weel en verre reijssen met haer laeckens".[67] Toch overdreef de briefschrijver hier waarschijnlijk enigszins, tenzij de toestand toevallig erg slecht was in de tijd, dat die brief geschreven werd.

Tenslotte moet nog vermeld worden, dat een aantal linnenwevers uit Weert en uit een aantal Brabantse plaatsen, in Haarlem werkzaam was omstreeks 1580.[68] Het is mogelijk, dat zij wegtrokken door de economische malaise, maar ook de hervorming kan een rol gespeeld hebben bij hun vertrek. In hoeverre in dat laatste geval door hun vertrek de nijverheid achteruitging, valt niet vast te stellen.

Resumerend kan men zeggen, dat de nijverheid door de tachtigjarige oorlog niet ten onder ging en zich in de zeventiende eeuw voortzette, maar of de industrie van Weert door deze strijd op haar retour begon te raken, valt nauwelijks aan te tonen.

[63] *inv.* no. 2606.

[64] *inv.* no. 2560; no. 2604 (19-11-1578); no. 2605 (26-2-1583).
N. Japikse, Resolutien der Staten Generaal van 1596-1597, R.G.P., grote serie 62, 's Gravenhage, 1926, p. 321-322 (11-7-1596).

[65] *inv.* no. 2560.

[66] Slootmans, Kooplui, p. 113.

[67] *inv.* no. 2954 (25-3-1590).

[68] S. C. Regtdoorzee Greup-Roldanus, Geschiedenis der Haarlemmer Bleekerijen, 's Gravenhage, 1936, p. 25-26. Let wel, het betreft hier linnen-, geen lakenwevers.

Dit geldt zeker wel voor de handel op Bergen-op-Zoom. In 1587 werd de lakenhal er ingericht tot ruiterstalling[69] en in 1596 vindt men nog een reis ten behoeve van het gilde naar Bergen vermeld,[70] maar wanneer daarna, in 1610, weer sprake is van deze stad, blijkt dit in verband met de verkoop van de lakenhal te zijn, die toen als munitiemagazijn dienst deed.[71] Dat de handel op Bergen verdween, moet men wijten aan de economische achteruitgang van deze stad; het zegt weinig over de welvaart van Weert.

Uit andere gegevens blijkt, dat er nog een levendige industrie was in de zeventiende eeuw. In 1632 vindt men vermeld, „dat meestalle deselve Inwoonderen bij de wolneringe ende handelinge van lakenen moeten leven".[72] Waarschijnlijk zal een groot deel van de productie nog steeds naar Antwerpen vervoerd worden, maar men vindt hierover weinig. De handel op deze stad was als vanouds geheel vrij. Toen in 1633 en 1644 een licentmeester een licent op alle goederen, ook op het laken, wilde heffen, kreeg hij dit niet gedaan. Weert beriep zich op haar oude rechten.[73] Eveneens geheel vrij was de handel op Brussel en Mechelen.

De handel op Holland daarentegen ging met veel meer moeilijkheden gepaard, daar de kooplieden de grens tussen de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden moesten passeren. Daardoor heeft men er ook meer gegevens over. In 1622 stonden de Staten Generaal de invoer uit neutrale landen of gebieden, die onder Spanje ressorteerden, slechts toe via Breda en Nijmegen, waar de goederen eerst in een pakhuis moesten worden opgeslagen.[74] Uit 1637 dateert een placcaat, waarin nauwkeurig de wegen vermeld worden, waarlangs men zijn product naar het noorden mocht vervoeren.[75] De kooplieden, die op reis gingen, moesten bovendien in het bezit zijn van een paspoort, dat hen zou vrijwaren tegen aanhoudingen. Dit hielp echter lang niet altijd. In 1631 diende Weert een request in aan de Raad van State.[76] Men leest er in, dat vooral garnizoenen de ladingen herhaaldelijk openmaakten of de kooplieden opbrachten. Daar de handelaren steeds paspoorten bij zich hadden, gebeurde dit geheel onrechtmatig. Ze maakten de reis maar met drie tot zeven personen tezamen, zodat ze zich er niet tegen konden verweren. Dat de kooplui hierdoor grote schade leden in verband met markttijden, behoeft geen betoog.

[69] Juten, p. 112.
[70] *inv.* no. 2940.
[71] Juten, p. 112.
[72] *inv.* no. 2560 (10-5-1632).
[73] *inv.* no. 2581 (14-6-1633; 23-1-1644).
[74] *inv.* no. 2612.
[75] *inv.* no. 2581.
[76] *inv.* no. 2608 (6-1-1631).

Toch moeten de belemmeringen niet onoverkomenlijk geweest zijn voor de Weertenaren. Er kwam van hun laken zoveel in Holland op de markt, dat de lakenbereiders in deze provincie in Weert een lastige concurrent zagen.[77] Als men de buitenlandse lakens (er worden een paar plaatsen genoemd, Weert voorop en verder bijvoorbeeld Verviers en Keulen) er niet kon weren, „soo loopt de inlantse reederye groot peryckel om staende te blijven, vermits de sware impositien, die in de vereenichde Provincien moeten worden betaelt".[78] Hier ziet men, waarom Weert zoveel naar Holland uitvoert. Doordat er in de Zuidelijke Nederlanden minder belasting werd geheven, was het stadje in staat haar laken voor een veel lagere prijs te leveren dan de Hollanders zelf. De Hollandse „reeders en drapiers" vroegen de Staten Generaal dan ook drie gulden van elk ingevoerd laken te heffen.[79]
De methoden van Weert en de andere plaatsen, waarvan men in de Republiek concurrentie ondervond, zijn zeer handig. De kooplieden kopen in Holland fijne Spaanse wol en maken daarvan thuis laken, dat ze in Holland weer verkopen; men denkt daar dan, dat het „inlantsche laeckenen" zijn.[80] Men vraagt zich in 1647 in Holland dan ook af, of men de licent op de Spaanse wol, die uitgevoerd wordt, niet sterk moet verhogen.[81] Nog in 1663 klaagt men over de invoer van laken uit de Zuidelijke Nederlanden,[82] maar dit is tevens de laatste keer, dat er iets blijkt van de handel van Weert op de Republiek. Alleen werden in 1667 geverfde lakens tijdelijk verboden op de markt in Budel, dat toen in de Generaliteitslanden lag.[83]

Daarnaast wordt in de zeventiende eeuw nog handel gedreven in het omringende gebied, de graafschappen Loon en Horn. In 1607 wordt Weerts laken bovendien toegelaten in Roermond, dat de zware brand van 1554 niet te boven was gekomen.[84] Vóór dat jaar mocht daar geen laken uit andere plaatsen geïmporteerd worden. Een aantal andere plaatsen, waaronder dorpen in de omgeving van Weert, bijvoorbeeld

[77] Posthumus, Nationale organisatie, p. IX.
[78] N. W. Posthumus (ed.), Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche textielnijverheid, 4 (1611-1650), R.G.P., grote serie 22, 's Gravenhage, 1914; 5 (1651-1602), R.G.P., grote serie 23, 's Gravenhage, 1918. Zie hier 4, p. 348-349, no. 290 (20-9-1638).
[79] Posthumus, Bronnen 4, p. 349-352, no. 291, (tussen 22-9-1638 en 23-12-1638).
[80] Posthumus, Bronnen 4, p. 348-349, no. 290 (20-9-1638).
[81] Posthumus, Bronnen 4, p. 462-463, no. 355 (12-3-1647).
[82] Posthumus, Bronnen 5, p. 56, no. 33 (vóór 20-9-1663).
[83] *inv.* no. 2954 (1667). Dit verbod was onjuist; het was namelijk in strijd met een placcaat van 1662.
[84] Bours, p. 301-302.

Stramproy, krijgen deze vergunning gelijktijdig. Hieruit blijkt voor het eerst duidelijk, dat er ook in de dorpen rond Weert textielnijverheid was. Het is niet onmogelijk, dat dit ook in de zestiende eeuw het geval was. Hiervoor is er al op gewezen, dat er in de streek rond Weert, Horn en Maaseik een samenhangend gebied van textielnijverheid ontstaan was. Toch hoeft dit niet te betekenen dat er ook tot in de allerkleinste dorpen laken gefabriceerd werd.
In 1601 blijkt er in Bree laken gefabriceerd te worden. Uit een brief van deze plaats aan het wolambacht van Weert is men geneigd af te leiden, dat er onderlinge jalouzie was.[85] Verder blijken in 1663 lakenkopers uit Peer, Hamont, Bree, Peelt en Beeck na een adres aan Luik,[86] het privilege gekregen te hebben, dat ze ook hun laken op de locale markten mochten brengen. Dit was voor Weert natuurlijk zeer nadelig. De stad dient dan ook een klacht in en verklaart, dat de lakenhandel voor de gehele gemeente van groot belang is.[87]
Misschien moet men deze nijverheid in de allernaaste omgeving van Weert wel zien als pogingen om zich aan de gildedwang van de stad te onttrekken. Men kon op het platteland in veel grotere vrijheid zijn bedrijf uitoefenen. Als dit juist is, dan is de nijverheid in deze dorpen vlak bij Weert eigenlijk op dezelfde wijze ontstaan als dit in Weert zelf in de veertiende en vijftiende eeuw geschiedde. Het lakenambacht is zich dan geleidelijk gaan afsluiten. Doordat velen geen kans meer zagen zich een plaats in het gilde te verwerven, trokken ze weg uit de stad en gingen ze hun bedrijf in de omringende dorpen voortzetten. Maar wanneer is deze ontwikkeling begonnen? Misschien in de tijd dat de lakennijverheid achteruitging? Is dat het geval, dan moet men deze afsluiting van het gilde waarschijnlijk zien als een krampachtige poging de nijverheid bloeiende te houden. In 1766 blijkt hier pas duidelijk iets van. In dat jaar verbiedt het gilde iemand „die het ambacht niet heeft" (dat wil zeggen, er geen lid van is) laken te produceren. Als deze lakenbereider zich daarop in het ambacht wilde inkopen, werd hem dit niet toegestaan. En dit wordt dan verboden in een tijd, waarin, volgens een na dit verbod ingediend request, het gilde „buyten activiteijdt" schijnt te zijn.[88]

[85] *inv.* no. 2954. Het stuk is gedeeltelijk zeer gehavend en daardoor grotendeels onbegrijpelijk.

[86] Maximiliaan, aartsbisschop van Keulen, prins van Luik en graaf van Loon en Horn was de landheer. Het graafschap was namelijk na de onthoofding van de laatste graaf in 1568 aan het Prinsbisdom Luik teruggevallen. Zie *inv.*, p. 8.

[87] *inv.* no. 2611 (20-1-1663).

[88] *inv.* no. 2954 (13-11-1766; 19-3-1769).

Vermoedelijk ging ook in deze zelfde tijd, de tweede helft van de zeventiende eeuw, de nijverheid achteruit. Uit het feit, dat de lakenhal in Antwerpen in 1659 verhuurd is, kan men afleiden, dat de aanvoer in deze stad verminderde.[89] Het ambacht bleef er echter in een deel van het gebouw de mogelijkheid behouden haar laken op te slaan. Dit is ook één van de condities bij een nieuw huurcontract in 1688.[90] De hal verkeert ook niet meer in zulk een goede staat. De huurder heeft er in 1678 veel klachten over.[91]

Antwerpen was als handelsstad in de tachtigjarige oorlog zeer achteruit gegaan. Het is dan ook geen wonder, dat dit zijn terugslag vindt op de bloei van Weert. De mogelijkheden om elders het laken kwijt te raken, waren bovendien niet groot. De handel op Holland ging met moeilijkheden gepaard, zoals we boven hebben gezien. In het eigen gebied ging Weert concurrentie van de omringende dorpen ondervinden. Daarnaast verloor Weert waarschijnlijk een deel van zijn afzetmogelijkheden aan Verviers en omgeving. De industrie in deze streek was een geduchte concurrent voor Holland geworden, in het bijzonder voor Leiden, een ontwikkeling die zich in de achttiende eeuw voortzette. Het is niet onmogelijk, dat de opkomst van dit nieuwe centrum van goedkope textiel nadelig was voor Weert en omgeving.[92]

Geleidelijk ging zo de eens zo bloeiende lakennijverheid ten onder. In 1686 sluit het ambacht een grote lening in Antwerpen.[93] De stad ontlast de „wollenzegelcamere" van de interest van het kapitaal en neemt de betaling er van op zich.

De vele oorlogen zullen ook niet geheel vreemd zijn geweest aan de ondergang van de industrie. Dit verval geldt trouwens voor dit gehele gebied. Een Brussels placcaat van 1700 raadt dan ook alle steden aan door middel van privileges buitenlanders aan te trekken en ze bijvoorbeeld geld te lenen. Elke stad zou verder een eigen hal voor de manufacturen moeten oprichten.[94]

Dergelijke placcaten wijzen op een ernstige economische achteruitgang in de Zuidelijke Nederlanden. En dit geldt zeker ook voor

[89] *inv.* no. 2962 (13-5-1659).
[90] *inv.* no. 2960 (11-5-1688).
[91] *inv.* no. 2962.
[92] N. W. Posthumus, De industriële concurrentie tusschen Noord- en Zuid-Nederlandsche nijverheidscentra in de XVIIe en XVIIIe eeuw, in Economisch-Historische Herdrukken, 's Gravenhage, 1964, p. 108-116.
[93] *inv.* no. 2613.
[94] *inv.* no. 2612 (5-8-1700).

Weert. Na 1700 is er vermoedelijk weinig meer over van de eens zo bloeiende industrie. Vergelijkt men de bedragen van werkmeesters- en stadsrekeningen en de gebruikte hoeveelheden lood tussen de jaren 1624 en ca. 1705 – volgens de methode hierboven beschreven – dan is het verschil frappant. Er zal nauwelijks uitvoer meer geweest zijn. In 1720 deed het ambacht dan ook veel moeite de lakenhal in Antwerpen te verkopen. Dit lukte echter niet door de te hoge prijs, die men bedong.[95] Men slaagde er pas in om in 1787 en 1792 de twee gebouwen van de hand te doen.

Het lijkt niet waarschijnlijk, dat er in de achttiende eeuw nog veel van de nijverheid overbleef. In 1766 schijnt het ambacht zelfs „buyten activiteijdt" te zijn.[96] De werkmeesters zelf verklaarden toen „dat den gemelte ambacht soo veel als doot was, ende dat sij maer gestelt waeren om de arme Renten in staet te houden". De uitvoer van het product was definitief voorbij. De toestand in deze streek bleef vermoedelijk slecht. In 1794 vestigden garenblekersknechten uit Weert en Nederweert zich zelfs in Haarlem.[97] In 1832 blijken er in Weert nog drie lakenweverijen over te zijn,[98] doch in 1850 zijn ook deze verdwenen.[99]

Uit het bovenstaande blijkt, dat Weert ongeveer drie eeuwen lang een vrij bloeiende lakennijverheid heeft gehad. Het was echter niet mogelijk veel over de omvang hiervan mee te delen en een uiteenzetting te geven over de productiewijze. Vermoedelijk was de nijverheid er belangrijker dan in plaatsen als bijvoorbeeld Turnhout, Horn, Maaseik en Herentals,[100] maar eigenlijk kan men hierover pas zekerheid verkrijgen, als een zelfde onderzoek in deze en andere plaatsen verricht zou zijn. Pas dan zal het mogelijk zijn zich een beeld te vormen van de gehele plattelandslakenindustrie in deze streek.

[95] *inv.* no. 2962.
J. Henkens, Herinneringen in Antwerpen aan de bloei van Weert, in Intermezzo d.d. 14-12-1957, wekelijkse bijdrage van de Maas- en Roerbode.
[96] *inv.* no. 2954.
[97] Regtdoorzee Greup-Roldanus, p. 152, noot 4.
[98] S. Smeets, Weert in het begin der 19e eeuw, Weert, 1949, p. 26.
[99] Smeets, p. 34.
[100] Men mag wel aannemen, dat in de zeventiende eeuw Helmond een veel bloeiender textielindustrie had dan Weert, maar een groot voordeel was hier natuurlijk, dat Helmond in de Republiek gelegen was, waardoor deze plaats zijn laken veel gemakkelijker in Holland op de markt kon brengen. Zie o.a. W. A. J. M. Harkx, De Helmondse textielnijverheid in de loop der eeuwen, Tilburg, 1967 en J. J. M. Heeren, Uit de geschiedenis der Helmondsche textielnijverheid, in Economisch-Historisch Jaarboek 12 (1926), p. 145-174.

TABELLEN[101]

In de eerste tabel worden de inkomsten en uitgaven van de werkmeestersrekeningen vergeleken met de in de stadsrekeningen vermelde bedragen. Door een zekere administratieve scheiding tussen stad en buitenie zijn er na 1585 steeds twee rekeningen, één van de binnen- en één van de buitenburgemeesters (uit het jaar 1597 is er toevallig één rekening).[102] Het boekjaar van het wolambacht begint omstreeks 18 januari; de stadsrekeningen lopen van 1 november tot 31 october. Men krijgt dus de grootste overeenkomende periode door bijvoorbeeld tegenover de ambachtsrekening van 1624 de stadsrekening van 1623/1624 te plaatsen. Over 1595/1596 is geen rekening bewaard; hier is die van 1596/1597 opgenomen. De bedragen van rekeningen van binnen- en buitenburgemeesters zijn niet opgeteld, daar er een paar hiaten zijn in het materiaal. Men zou dan een onjuist beeld krijgen.
In de tweede tabel vindt men de gebruikte hoeveelheden lood, zoals vermeld in de werkmeestersrekeningen. Men ziet duidelijk de enorme achteruitgang tussen 1624 en ca. 1705. De hoeveelheid is aangeduid in de kostprijs, niet in het gewicht.
In de derde en laatste tabel vindt men een aantal prijzen, bij het doorkijken van de stadsrekeningen gevonden. Door het vrij vluchtige onderzoek zijn misschien nog enige meer te vinden, maar het grootste aantal zal hier wel bij elkaar staan. Na 1500 vindt men meestal slechts de tabberds vermeld die de boden jaarlijks van stadswege ontvingen. In 1512/1513[103] blijkt, dat hiervoor drie el laken gebruikt werd; in één geval vier el. In dat zelfde jaar kostte grauw laken 9½ stuiver, tussen 1520 en 1530 vermoedelijk 8 stuiver. De tabberds kostten – op enkele duurdere uitzonderingen na – tot het midden der zestiende eeuw

[101] Hiervoor zijn de volgende bronnen gebruikt:
inv. no. 601-634, 661, 678, 679, 691, 692, 711, 713, 903, 904, 906, 907, 916, 917, 920, 921, 934, 935, 939, 2939-2949.
[102] *inv.* p. 130-131.
[103] *inv.* no. 616.

1-8-. Deze zullen dus wel van grauw laken gemaakt zijn, daar het vóór 1500 vermelde witte laken veel goedkoper en het zwarte laken veel duurder was. Daar de gemiddelde prijzen der tabberds in de eerste helft der zestiende eeuw niet stegen, zal dit vermoedelijk ook voor het grauwe laken gegolden hebben. Ook vóór 1500 was dit niet het geval. Dit alles wettigt de conclusie, dat de prijzen van grauw laken in Weert zelf constant waren vanaf 1487 (uit dit jaar dateert de eerste stadsrekening) tot het midden der zestiende eeuw, enkele tijdelijke fluctuaties uitgezonderd; zo waren omstreeks 1500 de prijzen wat hoger dan in andere jaren.
In de tabel is bij de tabberds de gemiddelde prijs vermeld. De uitschieters naar boven zijn weggelaten. Deze tabberds kunnen namelijk heel goed van geïmporteerd laken gemaakt zijn of van een andere, zelf geproduceerde textielsoort, maar vermoedelijk niet van grauw laken. De prijzen zijn berekend per el, in Weerts geld.

Tabel 1: Inkomsten en uitgaven van de werkmeestersrekeningen, 1556-1718

jaar		wolambacht	stad	buitenie
1556	uitgaven	844- -	4782-14-1	
	inkomsten	917-17-5	4991-16½-	
1596	uitgaven	1782-17-	16103- 9-3	
	inkomsten	3685-12-	14514- 4-	
ca. 1608	uitgaven	2822-10-3	17115-13-3	15319- 2-3-1
	inkomsten	5061- 2-3	17882- 5-2	15451- 6-3-1
1615	uitgaven	3000- - (?)	14320- 9-1	9079-10-3-1
	inkomsten	5745- 7-	14695-12-1	9105-16-
1624	uitgaven	1290-15-2	16433-16-1	10578-2-8
	inkomsten	2145-12-3	15051-10-	10874-3-
ca. 1705	uitgaven	212- 4-2	-	30326-14-1
	inkomsten	207-19-	26371- 8-5	33059-12-7
1706	uitgaven	142- 2-3	23300- 3-5	28891- 3-7
	inkomsten	143- 3-3	24390-13-7	29898- 6-
1710	uitgaven	88- ½-	27183-13-1	30830-15-2
	inkomsten	105-10-	25196-13-3	29367-16-7
1711	uitgaven	70-17-	19911-13-1	36661-19-7
	inkomsten	82- -	19324-14-	33913-13-2
1716	uitgaven	45- -	14221- -	19454-18-1
	inkomsten	45- -	13686- 8-1	23065- -5
1718	uitgaven	53-15-2	13607-16-3	-
	inkomsten	57- 5-	13135-17-5	-

Tabel 2: Gebruikte hoeveelheid lood, vermeld in de werkmeestersrekeningen, 1556-1718

jaar	gebruikte hoeveelheid lood
1556	-
1596	18- 5-
ca. 1608	54- 3-
1615	59- 4-
1624	49- 9-
ca. 1705	9- 8-
1706	10- -
1710	6- -
1711	3-15-
1716	1-10-
1718	1-12-½

Tabel 3: Prijzen van de diverse soorten Weerter laken, 1487-1554

jaar	grauw	wit	zwart	Engels	tabberd
1487	-10-	-7-			
1489	- 9-	-6-	-19-		
1492	- 9-1				
1495	- 9-			1- -	
1496	- 9-				
1498	-10-	-6-			
1499 of 1500	-12-				
ca. 1500	-13-?	-6-?			
1502/03	-12-		1- -		
1504/05					1-5-
1512/13	-9½-				
1516/17					1-4-
1525/26	- 8-				1-8-
1528/29	- 8-				1-8-
1532/33					1-8-
1536/37					1-8-
1543/44					1-8-
1545/46					1-8-
ca. 1546/47	-10½-				
1548/49					1-8-
1550/51					1-8-
1551/52					1-8-
1553/54					1-8-